

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 15.

20 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Миколаєво-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1-го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; на чило 8 к. З-границю 6 карб. Окрім числа за границею по ш. на вокзалах залізниць по 10 коп.

Зі зміною адреси треба платити 20 коп.

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту плата за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маринсько-Благовіщенська улаця, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Заява про Українську мову. У Державній Думі. Вісті. На Україні. Вірш—М. Шаповала. Хавро-ві (Сцена-монолог)—Титани Сулими. Вірш—П. Гая. Доля переселенців—Івана Огієнка. „Трое“ (На-застаницького життя)—Г. Хвилюського. Українське слово й мистецтво. Спомини про першу Українську групу—Г. Ашкаренка. Лист через редакцію—харківських селян. Дописи. Оповідки.

РІДНИЙ КРАЙ

Виходить тижнева,—літературна й громадська, з місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА**“

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олени Пчілки).

На рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 карб.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

На рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

В редакції й конторі: Київ, Благовіщенська, № 97

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Виходить в Києві в „Українській Книгарні“ (Безак-8) і книгарні Л. Іздіковського (Хрещатик); в Києві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Кот-8); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Київ—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:
Б. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.
Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Заява про Українську мову.

Те, на що була тільки сподіванка, про що йшла тільки глуха поголоска, сталося певним вчинком: громадка послів подала до Державної Думи заяву про потребу провести законодавчою дорогою міцне право уживання української мови в школах на Україні. Подано цю заяву по більшій часті „правили“ членами Думи. Ми не раз говорили, які хисткі й рухомі ті грані, що ділять членів думських—на правих, помірних та лівих. Отже, на якому ступні „правости“ стоїть той чи інший посол, з тих що підписали українську заяву, не слід про те багато розводитись; хоч і дивують нас де-які імена, зустрінуті під сею заявою, але дивують приємно: коли й сі люди, що до сеї пори зовсім не відзначались українськими симпатіями, підписались під бажанням мати українські виклади в наших школах,—то значить, се питання „дозріло“, пододало багато передсуду, затверділої звички, *привчило до себе* думку й тих, що були давніші до його безприхильні. Мабуть таки правда, що „крапля й каменя довбає“...

Заяву зложено якомсь не сміло, права української школи зазначено в досить не широких межах, але... тим часом можна втішатися й сею заявою. Зроблено рішучий початок. Отже імена членів, що підписали заяву, треба зазначити з подякою.

Однак подання заяви ще не значить, що справу виграно. Ще треба той законопроект—уміло провести під час його обміркування. Хто і як боронитиме його в Думі?—

На Великодні святки наші посли розіхались по своїх краях, «до дому». Коли-б то вони, як той давній ватаг, доторкнувшись до рідної землі, почули в собі нову, більшу силу боронити рідну справу, та *утворити* її певну долю.

У Державній Думі.

♦♦ Заява 37 членів Державної Думи про заведення української мови в початкових школах на Україні. 29 Березня 37 депутатів внесли в Думу проект основного закону про те, щоб у початкових школах з українською людністю наука викладалася українською мовою:

1) В місцевостях з українською людністю з початком 1908—1909-го шкільного року в по-

чаткових школах повинна бути рідна викладава мова.

2) Російська мова, яко мова державна, має бути обов'язковою в школі.

3) В початкових школах на Україні повинні бути книжки, приладновані до розуміння і до життя та побуту українського люду.

4) Всі закони, супротивні цим пунктам, знищуються.

Заяву підписали такі депутати: П. Базілевич (з Чернігівщини, правий), В. Гузь (з Чернігівщини, правий), С. Коваленко (з Київщини), Священник В. Солуха (з Київщини, правий), А. Троїцький, (з Тверської губернії), Соколов 3-ій, Пурпуров (з Астраханської губ., поступовець), Г. Удовидький (з Полтавщини, монархист), А. Марков (з Самарщини, октябрист), Рожков (Ставропольськ.), Ліпатов (Вятської губ., к.—д.), Н. Тараненко (Катеринос.), М. Барибін (Астрах., октябрист), А. Кропотов (Сібірськ., трудовик), А. Луїнін (Казанськ., к.—д.), І. Сторчак (з Херсонщини, поступовець), Никольський (з Одеси, к.—д.), Н. Панків (з Таврії, к.—д.), В. Варламов (з Дону, к.—д.), А. Булат (Сувалки, трудовик), С. Сидоренко (з Київщини, правий), Священник Трегубов (з Києва, правий), Лебедєв (з Астр., монархист), Н. Неїлов (з Олонецьк. губ., монархист), Свящ. С. Богданович (з Київщ., правий), І. Попов (з Самари, октябр.), Б. Бергман (з Катеринос., октябр.), Свящ. К. Волков (з Київщ., правий), Н. Леус (з Харківщ., прав.), Ф. Шевцов (з Могілев., правий), Ів. Лучицький (з Києва, к.—д.), А. Колюбакин (з Петербургу, к.—д.), В. Маклаков (з Москви, кадет), О. Пергамент (з Одеси, к.—д.), В. Караулов (з Єнісейська, кадет).

♦♦ Думські законопроекти. З Думської канцелярії добуто відомості, що в Державну Думу внесено 549 законопроектів. Із цих законопроектів 9 взято міністерством назад, 25 законопроектів ухвалено Думою, Державною Радою і ствержено Царем, розглянуто в комісіях поки що 193 законопроекти і на них виготовлені доклади.

♦♦ Запитання з Наримського краю. Член державної Думи Скалозубов одержав листа від політичних засланців Наримського краю, з проханням внести в Думу таке запитання: з якого права політичних засланців позбавлено лікарської допомоги, тоді як такою допомогою користуються уюловні в тюрмах? 2) Чого уряд, знаючи, що країну переповнено засланцями і що тут лютує сильний тиф, не перестає засилати людей на видиму смерть? 3) З якою метою в Наримський край висилаються під назвою політичних засланців всякі хулігани?

ВІСТІ.

♦♦ Засідання „Ради державної оборони“—відбулося в Царському Селі, під Царевим предсідательством. На засіданню були: главно-командуючий великий князь Николай Николаевич, великий князь Петро Николаевич, військовий міністр, начальник генерального штаба, і 5 командуючих військами військових округів: Одеського, Варшавського, Київського, Казанського, Кавказського і Иркутського. Після поради, учасників було запрошено до Іх Величества на обід.

♦♦ Дворянська депутація в Царя. 2-го Квітня в Царське Село їздила дворянська депутація, що представила Цареві огляд діяльності останнього з'їзду з'єднаного дворянства. Прийнято дворян дуже милостиво. Аудієнція тяглась пів години.

♦♦ Циркуляр Головного управління. Зважаючи на переполювання тюрем, головне управління розіслало губернаторам, начальникам областей і градоначальникам циркуляр, радючи їм сажати адміністративно-арештованих в арештні доми, побільшивши число надзирателів, щоб не допускати втікання арештованих. Що-ж до обвинувачених за державне злочинство, то їх ні в якому разі не можна переводити в арештні доми.

♦♦ Місіонерський з'їзд. Першого квітня в синодальній шкільній раді відбулося засідання членів місіонерської наради. Постановлено скликати в серпні цього року загально-російський місіонерський православний з'їзд, щоб установити, як треба боротися з поширенням сектанства поміж православним людям. На з'їзд мають прибути по два місіонери від кожної єпархії, семинарські вчителі, що вчать історії розколу й сектанства, та по одному представникові від іновірних парохій, вибраних самими парохіями.

♦♦ Кооперативний з'їзд. В Москві одержався з'їзд представників кооперативних інституцій Зібралось 700 душ представників. Предсідателем вибрали директора Петербургського політехнікума, Постнікова. Перед одкриттям говорились промови; в тих промовах зазначувалось, що з'їзд повинен бути не партійним і не політичним. Одержано приєднання від всяких спілок з Австрії, Франції, Італії, Данії, Бельгії та від збірки соціалістичних спілок у Франції. З'їзд розділився на відділи: 1) товариства потребителів, 2) товариства дрібного кредиту, 3) сільсько-господарські товариства, і 4) трудові армії. З'їзд несподівано мусів закритись.

♦♦ Робочі клуби в Петербурзі все розпросторюються. Тепер їх вже коло 15. Живуть вони на членські внески (по 15, та по 20 коп. у місяць), та на жертви і на виручку з концертів, лекцій то що; члени тільки робітники й робітничі. При кожному клубі є своя бібліотека. Лекції чи-

таються різні, по історії, літературі, по світознанню, по економічних питаннях, релігійних і інших.

♦♦ Сільсько-господарські лекції на селі. З постанови Сімбірського повітового земського зібрання, земський агроном почав складати лекції для селян по сільському господарству. Агроном уже об'їхав вісім великих сел і навчав селян як треба найкраще вести сільське господарство. Лекції мають великий успіх і добре впливають на селян, що тільки тепер почали сіяти деякі кормові трави.

♦♦ Землемірські курси. Міністерство хліборобства асигнувало 500 тисяч карб. на заснування тимчасових землемірських курсів, щоб підготувати землемірів для землеустроительних комісій. Такі курси уже в багатьох місцях відкрито і до них поступило дві тисячі чоловік.

♦♦ Союзнницькі гімназії. Міністерство народної освіти розглянуло прохання предсідателя одеського Союзу руського народу про дозвіл союзів відкрити в Одесі гімназію для хлопців з усіма правами урядових гімназій. Міністр народної освіти Шварц признав, що слід-би мати в Одесі таку школу, але признав потрібним запитати управляючого одеською шкільною округою про те, на які кошти буде відкрито гімназію і на які кошти вона вестиметься далі. В міністерстві говорять, що міністр не буде забороняти союзникам відкривати свої гімназії і тому можна сподіватись, що в різних городах союзники почнуть відкривати свої школи.

♦♦ Здоров'я студентства. На студентському з'їзді виявилось, що третина всього петербургського студентства (10 тисяч із 30 тисяч) що-року слабує поганими венеричними хворобами.

♦♦ Нові кари на залізницях. На деяких залізницях вживаються нові кари для служачих на залізницях: заведено одмітки за поведіння. Ці кари заводяться на всіх казенних залізницях. Грошові штрафи тепер зовсім скасовано, а за провини будуть ставити одмітки, од 1 до 30. За великі одмітки будуть зміщати на нижчу довжність, а то й зовсім увольняти.

♦♦ Бунт у шпиталі. В Петербургському шпиталі ремісників недавно виник бунт. Діди та баби, розгнівавшись на економа за погані харчі, почали його бити, та обливати поміями. Економа визволили служителі.

♦♦ Утиски проти засланців. Вологодський губернатор розіслав ісправникам Циркуляра, наказуючи їм негайно закрити колонії, ідальні та школи засланців, порадить засланцям не вдаватись до адміністрації з гуртовими заявами. Коли засланці не покоряться цьому наказові, то перевести їх в найдавні кутки Вологодської губернії, або в інші губернії.

♦♦ Прохання засуджених депутатів. Колишні депутати соціал-демократичної фракції

другої Думи: Церетелі, Махарадзе, Ломтаїдзе та Джапарідзе, маючи на увазі свою хворобу, вдалися з проханням, щоб їм було змінено каторжанські встанови життя на тюремні. Це прохання задоволено, — змінено п'ять років кари на сім з половиною.

♦♦ **Недостача офіцерів.** Газета „Голос Москви“ повідомляє, що в сей час дуже багато офіцерів кидають військову службу. Війське міністерство через се хоче побільшити жалування офіцерам і просить для того у міністерства фінансів 30 мільйонів карб., але міністр фінансів згоджується дати тільки 8 мільйонів.

♦♦ **Страшна повідь.** В Москві велика повідь наробила страшної шкоди, на 30 мільйонів карбованців. Попсовано водою 3 тисячі будинків, де жило 50 тисяч людей. За приводом губернатора заснувалися губернські комітети допомоги тим, що назвали лиха від повіди.

Студентський з'їзд.

В Петербурзі недавно відбувся з'їзд представників од студентських економічних організацій. На з'їзді обмірковувався економічний стан студентства. Завдання з'їзду було те, щоб виявити хибі економічного стану студентства і відшукати нові способи для поліпшення тяжкого економічного становища студентства. Зпершу говорилося про студентські організації. Виявилось, що студентські землячества починають потребу розпадатись і може статись, що вони незабаром перестануть існувати, бо грошей в касах нема і нічим давати запомогу, а ті що дістали запомогу і не думають вертати грошей у касу. Потім обмірковували питання про бюро праці і відповідну організацію та про лікарську запомогу студентству. Одногосно ухвалено: необхідно треба завести центральне бюро (контору), щоб воно з'єднало всі інші такі контори по землячествах; всі ці контори треба поставити на комерційний ґрунт.

Далі вислухано було доклад про лікарську запомогу студентству. Докладчик Лебедев яскраво змалював не тільки недостачу лікарської запомоги у вищих школах, але й взагалі надзвичайно тяжкі умови для здоров'я в школах і на квартирах студентів.

Користуючись статистичними відомостями, докладчик повідомив, що з 30 тисяч Петербургських студентів—10 тисяч хворіють венеричними хворобами. Докладчик ще подав такі приклади, що свідчать про цілковиту незнайомість студентів з гігієною.

Під кінець обмірковували 4 питання: 1) про бібліотеки, 2) про видання книжок, 3) про квартири, 4) про їдальні.

Маючи велику потребу в книжках, секція висловила про те, що потрібна або загальна бібліотека для всіх вищих шкіл, або своя окрома бібліотека для кожної школи. Кошти на бібліотеки повинні добуватися з субсидій від адміністрації вищої школи, з студентських вкладок, з відсотків від різних студентських коштів. Щоб подешевити видання, постановлено дбати про розвиток студентського видавництва.

Обмірковуючи питання про квартири, зроблено постанову опублікувати анкету, організувати студентські общежиття та дбати про те, щоб на кошти вищих шкіл наймалися тимчасові квартири, поки приїзді студенти відшукують собі постійні квартири.

На останку обмірковувалось питання про організацію матеріальної поспільної допомоги.

Перед закриттям засідання професор Браун, зазначивши користну працю зїзда, побажав, щоб усі постанови зїзду були проведені в життя і висловив сподіванку, що цей зїзд не буде останнім.

На Вкраїні.

♦♦ **Засідання київського Шевченківського Комітету.** 19-го Квітня відбулося в городській Управі зібрання київського Комітету, що видає справу постанови пам'ятника Шевченкові в Києві.

Зібрання вийшло не таке людне, як було сподівано: комітет посилав запросини більш як десятьом земським представникам різних повітів полтавщини, одначе прибув тільки один,—від земства миргородського повіту, д—ій Малинка. Був ще один запрошений земський діяч Лубенського й Хорольського повіту, В. Леонтович, що проживає тепер в Києві. З київських думців, членів комітету, були: Голова г. Києва І. Дьяков, Л. Білогриць-Котляревський, В. Бражников, Ф. Бурчак, А. Кобець та І. Щітковський. Із сторонних людей, запрошених Комітетом, на тому засіданню були Б. Грінченко, І. Лучицький, О—а Косач і Є. Чикаленко.

З початку засідання д—ій Щітковський прочитав історичну довідку про заснування трьох комітетів, що видають справу з пам'ятником,—комітету при золотонішській повітовій земській управі, при Полтавській губернській Управі і при Київській Думі. Говорилося, що при трьох особливих комітетах трудно порозумітися в де-яких справах по зборі грошей і по самій постанові пам'ятника, а через те зібрання признало потрібним скласти з трьох комітетів один осередковий комітет, що має бути в Києві. Для комітету сього постановлено виробити інструкцію, по різних питаннях,

зв'язаних з постановою пам'ятника. Цю інструкцію взялися складати д—ї Бурчак, Щітковський, Грінченко, Леонтович і Чикаленко; інструкція має бути послана на розгляд і ухвалення—полтавському земству. Чимало говорилося на засіданні про те, на якому саме місці в Києві краще поставити Шевченкові пам'ятник. Перебравши всі доради й обміркувавши всі умови,—де краще і де можливо,—розмірковували, що пам'ятник має стояти на Золото-воротській площі, у садку перед Золотими Воротами, чолом до Великої Владимирської вулиці.

З відомостей, прочитаних на засіданні, виявилось, що на пам'ятник зібрано коло 12 тисяч. Треба тисяч сто.

♦♦ **Нова комерційна школа на Поділлі.** Міністерство торгівлі й промисловости дозволило відкрити в Проскурові 8-класову комерційну школу для хлопців, з правами урядових шкіл. Євреїв прийматиметься в цю школу 50%.

З початку учебного року має бути одкрито 6 основних класів. Між иншим з III класа буде викладатись латинська мова; се дасть змогу тим, що скінчать школу, вступати в університет.

♦♦ **З'їзд земельних власників.** У Винниці на Поділлі у середині травня відбудеться з'їзд земельних власників та хліборобів Подільської губернії. З'їзд скликається на те, щоб обмірковувати справу про найтіснішу організацію земельних власників, що має боротися з забастовками і т. ин.

♦♦ **Нове товариство.** В Катеринославі закладається нове товариство, під назвою „Общество взаимопомощи трудящихся женщин“. Товариство—має на меті поліпшити духовне й життєве становище жінок-робітниць. Для цього товариство має підпитувати роботу для своїх членів, видавати грошову допомогу, закладати дешеві їдальні, одкривати школи, влаштовувати лекції, курси, закладати бібліотеки і т. ин. Взагалі товариство має вишукати всі способи для допомоги жінкам-робітницям.

♦♦ **Судова справа.** В кінці Березня в Полтаві судова палата розглянула кілька судових справ. На першій справі учительки Ізмайлової, що обвинувачувалась за належність до партії соціалістів-революціонерів, виступав оборонцем депутат Маклаков. Справа розглядалась при зачинених дверіх. Після поради суддів—Палата вивесла Ізмайлової виправдуючий присуд. Після перерви, Судова Палата розглядала справу бувшого учителя реальної школи Єременка, бувшого вчителя городської школи Брянського і письменника Тимошенка, що обвинувачуються за належність до селянської спілки. Справа слухалась при зачинених дверіх. Оборонцями виступали Сіяльський, Коринський і Калачевський. Після наради, палата присудила Єременка до кріпости на півтора року, Брянського на один рік і Тимошенка на 8 місяців. Обвинувачених поки-що оставлено на волі,—Єременка і Брян-

ського під заставу: першого в 3 тисячі карб., а другого в 300 карб.

Далі слухано справу учителя Браташевського. Він обвинувачувався в тім, що на зібранні селян в 1906 році говорив промови проти уряду. Більшість свідків показали, що Браташевський у своїх промовах нічого протизаконного не говорив. Після короткої наради, палата виправдала Браташевського.

На останку розглядало справу селян Парасоцького і Трирога, що обвинувачувались за протизаконні промови. Судова палата обох виправдала.

♦♦ **Судова справа.** В Харкові Судова палата розглянула справу про захват станцій:—Лозової і Панютіно.

Присуджено 4 душі до кріпости на 1 рік, залічивши 6 місяців попереднього сидіння в тюрмі, а 12 душ виправдано.

♦♦ **Новий сахарний завод у Полтавщині.** В Лубенському повіті,—недалеко від станції Ромодан,—будується новий сахарний завод. Будують цей завод місцеві поміщики,—Леонтович, Малинка, Родзянко. Основний капітал товариства зложено в 750,000 карбованців.

♦♦ **В єврейському клубі.** В Києві єсть єврейський клуб Ковкордія, дуже багатий.

Недавно гурток київських євреїв бажав ушанувати гуртовою вечерею своїх поетів, співців єврейського горя і відродження, Фруга і Яффе, що були гостями в Києві; але єврейський клуб Ковкордія не згодився дати на той вечір свого розкішного будинку. Старшини клубу, значніші євреї, більшістю голосів відкинули те прохання.

Вічні сльози

(З розділу «Українські ночі»).

Розцвітали в-ранці квіти,
Ніжно росами повіті,—

На їх сльози чийсь впали
І вони сумні зів'яли.

Сподівались, що вквітчає
Сонце промінням їх в гаї,—
Схаменулись аж в могили...
Помарніли квіти милі!

Гарна дівчина збиралась
З любим-серцеві побратись,
Щебетала, сподівалась
В хвилях любові купатись.
День прийшов: гуділи дзвони,
Гомоніли рідні люде:
„Доля хай тебе бороне..
Що з квіток під вечір буде?..

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Косу ти свою хвилясту
В шлюбну хустоньку прибрала.
... Не зтоптавши в житті ристу,—
Волю ти свою зтоптала“...

Сонце ніжно лоскотало
Твої устонька й очиці,
Що в надхненному запалі
Розпускали блискавиці...

Вечір.. стогне тісна хата..
Шлюбне свято!.. жваві танці..
Доля, примхами багата,
Засміялась була в-ранці, ..

Обнімалася з тобою,
Любі речі шепотіла;
А у-вечері журбою
Уквітчала, як зхотіла...

... Ніч осіння, сумна, довга..
Вікна хлипають на-дворі..
Смуток в хаті нудно човга
І ворухе думи хворі...

Ти сидиш худа і блідна..
Як насмішкою, покрило
Дрантя,—одіж твоя бідна,—
Твоє знівечене тіло

Над дитиною співаєш
Тихо: „люлі, люлі, сину“,
Нишком, тихо виливаєш
Думи в пізнюю годину.

Він вернувся... грук дверима!..
В сінях мимре голос п'яний..
„Я прийшов!“ гукає-грима;
Одчинив, а сам не гляне..

— Га? не знаєш ти? Щоб знала!
Чоловік прийшов до дому.
Чом його ти не пізнала?
Скалиш зуби ти другому!..

— Чоловіче, схаменися!
День і ніч журба все точе ...
Як що зможеш—подивися,
Я марнію... сліпнуть очі...

— Ах, ти, каліч горіжна!—
Бійка дика почалася...
Після сонця квітка ніжна
Сліз і крові напилася...

... Хто то, знівечений, долі
Тикомирно розіслався,
У червонім ореолі,
Що навколо кров'ю взявся?

То нещасна українка,
Чарівниця то співоча;
Звіра темного то жінка..
Доля їх така дівоча!

Розцвітали в-ранці квіти,
Сяйвом соняшним повиті,
Дрібні сльози на їх впали
І вони в журбі зів'яли.

Вкрили їх сумні морози..
Скільки вас, дрібні сльози?
Позливайтесь в одно море,
Затопіте тяжке горе!—

М. Шаповал.

Прилуки, 14. IV, 1908 р.

Хавромантій.

(Сцена-монолог *).

Ось послухайте, паночки, що я Вам хочу розказати.. якого я страху-жаху набралась, як була у того.. як його? А бодай йому ласки не було, не згадаю... Пострівайте... а, дай Боже пам'ять... Хав-роман-тій, чи що?.. Не вимовлю! таке круте прозвище!.. О, а паночки вже й регочуться... і Бог зна чого... Неначеб-то, так, не можна й помилятися... І Господи!.. Та я може й не пішла-б сама, та мене підмовила Явдоха, Лободишина невістка, знаєте? А Боже мій, ота, що після Різдва пішла заміж, а в осени її чоловіка, Грицька Лободу, погнали на війну до Гапонців. А, щоб вони, песиголовці, виздыхали, як тепер стільки горя вони вчинили. Ось і мого зятя—теж забрали на війну... осталась сердешна молодиця, і в день, і в ночі кулаками сльози утира, і я старістю, дивлючись на неї, теж плачу...

Так-ото, кажу, зустріла мене Явдоха в четвер проти дев'ятої п'ятівки.. Поздоровкалась, тай каже: „я знаю, сердечко, як ви журитесь, та по-

*) Шаповал д—ка Т. Солуха (авторка комедії „Дичиха“) перейняла сю розповідь в Катеринославщині з народних уст.

бивається за зятем, а я теж за чоловіком своїм, бідна моя головонька, та нещаслива!.. Ходім, каже, до хавромантія... може він трохи нас розваже!—До якого-ж це? деж він?—питаю. „Хіба ви, каже, сестричко, не чули, що в нашу слободу приїхав такий пан, що тільки згляне на чоловіка і одразу тобі все й угада, що було й що буде і чого зовсім не було. Учора у його була паламарька, так хвалилась: так, каже, розказав, так, мов-би він з нею зріс! Я чула, моя галочко, що він угадав, скільки паламарь її бив і скільки ще буде бити.. От, покарай мене Господь! А миру скільки до його суне! і неню-ж моя рідна!“—Як почула я ото, мої голубоньки, про того Божого чоловіка, та так мене зацікавило! Ходім, кажу, ластівко, у двох до його, бо я сама не намію... Зібрались ми хуленько та й пішли з Явдохою. А отой пан хавромантій наняв хату далеченько, аж на тім кутку слободи, в удови Параски Кабанки, що торік її чоловік, Петро Кабан, помер од живота, у самісіньку Петрівку. Як схопило його! І матінко, і лишенко!.. А я саме у ту годину діжку котила до бондаря.. Кинулась я якось квасу зробити,—так щось мені забажалось того квасу,—коли до діжки, а вона зовсім розсохлась; влила я води,—дзюрчить, як із решета. Що тут в світі Божому діяти? А толі-ж, пам'ятаєте, цілісеньке літо дощу не було, така спека, така, що й сказати не можна!

Так ото, кажу, котю діжку поз Кабановий двір, коли щось кричить; заглянула у двір,—о, лишечко! дивлюсь, Петро Кабан качається у дворі, качається, мовляв, та кричить: „смерточка-ж моя, смерть! рятуйте, добрі люди, хто в Бога вірує!“ Руки й ноги йому звде; коло його й Параска, жінка його, бідкається, голосе..

— Що це таке?—питаю. „Захворів, каже Параска, животом“.—Чого-ж ти, кажу, гавишся? біжи мерщій по хвершала.—Вона так з-прожого, одразу скопилась і побігла, а я собі теж пішла, діжку покотила; коли чую, на другий день Кабан помер, преставився сердешний, пером йому земля!

Отож у цій самої вдови Кабанки хавромантій наняв собі хату.

От слухайте-ж далі, не перебаранчайте. Приходимо ми з Явдохою, аж там миру—сила!.. Чую, жінки гомонять: по одиночці, кажуть, хавромантій впуска. І все-ж тобі до чиста, що на роду написано, вгада. А за те, цілий повтінник треба дати. Та то, думаю собі, дарма, що повтінник,—кортить дуже знати, що то він мені скаже? Стоїмо з Явдохою.. Як ось і до нас черга дійшла, Явдоха змовляв до мене тихенько: „іди ти, сестричко зрешта“. Та воно таки й справді неваче-б мені приходить йти, бо я-ж таки старша: я родилась як раз після пущення, а вона у самісіньку Спаську. Повійні мої мати казали, що саме жито змолотили, як її мати знайшла собі дочку Явдошку. Отож ми росли й діували з Явдохою: оце було

як вийдемо у вечері, на вулицю, та як заспіваємо.. І матінко-ж моя!.. Аж вулиця розлягається, так лунає пісня! Е, е, колись було, минулося!.. краще й не згадувать.. Явдоха раніш мене й заміж пішла,—за Луку Буханця; але щось не довго з ним і пожила,—овдовіла. А це вже вдруге одружилася з Лободою.

— Так що ж, кажу, піді я перша. А у самої, повірите, так тіло й тремтить; увійшла в хату, дивлюсь, за столом сидить пан здоровий, гладкий, поперед його на столі лежить книжка, товста, товста, як вангелія в церкві. І верцадло стоїть. Голова у його кудлата, очі булькаті, скидається дуже на нашого жида Гершка, що яловичиною торгує. Я зараз перехрестилась.—Здрастуйте, Ваше благородіє!—уклонилась йому низенько.—До Вашої милости,—кажу.

— Сідай, каже, бабко,—підсунув мені отакечки стілець; я сіла, а ноги мої мов трясця трясє, так і тіпаються, ніяк до купи не зберу. Моторошно чогось, мороз так по за шкурою й ходе, й ходе.—„Не лякайся, каже, бабко, смотри на мене прямо в вічі.“ І пита,—„скільки тобі років? удова, чи є чоловік, скільки дітей маєш?“ Спита, а потім у верцадло глине, щось візьме, тай запише.. Він пише, а я все кажу, де мій і острах дівся; звичайно, я тільки натякала, усього не виявляла, хіба-ж я справді дурна, хай Бог милує! Розказала, коли я родилась, скільки років була замужем, як умер чоловік, нехай він там со святими починає:

— Він у мене, кажу, Ваше Благородіє, був служивий, покійничок, був письменний, богобоязний, святу п'ятінку читив і нам наказував у п'ятінку прядива не прости, не мняти, не тіпати, бо сказано, хто в святу п'ятінку прядиво тіпає, того на тім світі нечистий такечки за коси буде тіпати й боки мняти. Царство йому небесне, помер, та так мені його шкод зробилось, такий жаль, та смуток мене вхопив, я не втерпіла, почала тужити: „ох бідна-ж моя голівонька, та нещаслива!“ а сльози, як горох, так і котяться по щоках.

— Заспокойся, бабко, він отказує мені, прошлое не воротити.

— Певно, кажу, що не вернеш, а як згадаю, то так шкода, так за печінки тебе вхопе.. Ох, хо, хо.. І за Ганну дочку де-що йому нагадала, як заміж за Івана її присилувала: ревла, кажу, Ваше Благородіє, мов та корова, як до шлюбу вели.. Першого-ж року він почав її бити. І розказала, коли взяли Івана на війну, до тих сучих гапонців. От уже, кажу, хворіє пропасницею без малого рік, Ваше Благородіє.

— Ну, слухай, каже, бабко,—од пропасниці у мене є таке лікарство, що од одного разу вилічу чоловіка.

— І спасибі, кажу, Вам, голубчику, порятуйте, будьте ласкаві.

— Е, бабко, це лікарство дуже дороге, воно за-

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

гранишне: оцей маленький каламарчик,—достав з скриньки і показує мені,—знаєш скільки коштує?

— А Господь його знає,—одказую йому.

— Три карбованці коштує, чула? Нехай, каже, вип'є оцей каламарчик—і пропасниця враз покине її на віки. Спасибі-ж Вам, Ваше Благородіє!—Уклонила я йому аж до самісеньких ніг.

— Ну, буде вже, каже, бабко, дякувати! сідай, сідай, слухай далі; дивись на мене прямо в-вічі.

Вилупилась, я, мої голубочки, і не зморгну; я, тобі, каже, усю твою судьбу розкажу, все твоє життя, як на долоні побачиш.

Як сказав Хавромантій мені це, так повірте Богу, а не мені, так волосся на голові до гори й полізло, а мороз так з плечей і бере! Сидю, тримую, дивлюсь.

— Ти, каже хавромантій, під несчасну планету на світ заявила, звуть тебе Василиса.—Так, так, кажу.—Років тобі сорок сім, родилась ти у зімні місяці. Проказав, а потім чогось під стіл позирнув.—А як же, кажу, як раз на пущення,—а сама візьму тай перехристюсь.—Вийшла ти, каже, молодкою, скоро овдовіла, муж твій був салдат.—Звісно, кажу, що салдат.—Горювала ти вдовою дуже, дітей у тебе одна дочка, звуть її Ганною.—Ні, кажу, Ваше Благородіє, був ще й хлопчик, та помер.—Е, каже, мертві не в-лік, я знаю, на планеті воно тут все стоїть. Дочку ти присилувала заміж.—А сам все пальцем по книзці веде, та все під стіл заглядає, а я все на себе хреста кладу, бо я вже певно взяла собі на тямки, чого він раз-поз-раз під стіл нахиляється. не при вас кажучи й згадуючи, укрий нас Мати Божа своїм Покровом, там нечистий сидів,—він з ним радивсь, накажи мене Господь!

— Чоловік, промовляє теж таки хавромантій, твою дочку не любив.—Так, так, Ваше Благородіє, прямо, як товарижу вбивав.—Тепер він, каже, на війні, а дочка у тебе живе.—Слухаю й сама собі дивуюсь, віри не йму: і як то можна, у-перве на-перве бачити мене і вгадати усе-ж тобі до чиста, що було? Видима річ, що не своїм духом,—з нечистим знається, що там казати! Як би я, мої голубочки, не хрестилась раз-поз-раз, як ото він під стіл позирав, я-б того нечистого своїми власними очима побачила,—то мій хрест робив його невидимим. Та цур йому, проти ночі згадувати, ще гляди у сні привидиться нечиста сила, не доведи Мати Божа!

— Зять ваш, проказує таки далі хавромантій, повернеться з війни не покалічений, переміниться, перестане жінку бити, буде любить, вас за рідну матір почитатиме. Ти, бабко, каже, довго проживеш, а на 70-му році помреш, як що не втонеш,—а сам усе під стіл позирає; а я візьму тай перехристюсь.—Води тобі, каже, бабко, треба бояться, стоїть на твоїй планеті вода й смерть. Перша стоїть вода, послідня—смерть.—Ох, батечку, кажу,

як моторошно!—Нічого, не бійсь, помреш своєю смертю, з покаєнням. Ну, що, каже, бабко, угадав?—Угадали, кажу, Ваше Благородіє, так угадали, неначе Ви там були,—точнісінько отакечки все й було!—А сама все христюсь, а далі налала хреста на шиї, та лівою пучкою хреста держу, а правою хрест на себе кладу. Далі й питаю:—А скажіть же мені, спасибі Вам, чи скоро мій зять, Іван, повернеться з війни? Чи здається таки гапонєць на замирення?

— Е, каже, бабко, багато ти хочеш знати! клади три карбованця на стіл за каламарчик, а повтняк за те, що я потрудився, та й іди до дому. Жди, скоро гапонєць буде просити миру.—Спасибі-ж, кажу, Вам, Ваше Благородіє, і вашій жіночці, як що вона у вас є, і вашим діткам, що в Бога Ви бажали на цім світі й на тім...

Перехрестилась, достала з пазухи хусточку, що мені матушка Гаркилиха подарувала, як у їх дитинка преставилась, хай їм легенько згадається, а душечка нехай царствує. Розв'язала узлику, достала гроші, одлічила троячку і повтінника положила на стіл, взяла каламарчика, уклонила я низенько, подякувала ще раз і пішла з хати.

Та тільки переступила порога, а на зустріч Явдоха, так і вкрила мене, як мокрим радном.—А що, каже, голубонько, сказав? кажіть мерщій!—І Господи, кажу, як у раю в Соломова побувала! так все угадав, так все до правди розказав, ще далі нікуди. Оце хавромантій! І родилась і хрестилась, а такого не доводилось і бачити й чути Холім, Явдохо, все тобі розкажу. А про нечистого сама собі думаю, мабуть, буду мовчати, а то та й налякаю Явдоху, що вона потім не захоче піти до хавромантія!.. Тепер, кажу, серденько, сподівайся швидко чоловіка до дому!—Невже, голубочко?—так і жажнулась моя Явдоха.—Сказав, кажу, мен на посідов хавромантій так: клади, каже, гроші на стіл, а сама йди до дому, дожидай, швидко гапонєць буде прохати мира. Як почувла, мої паночки, се моя Явдоха, так, далебі, аж підскочила на рідощах! А як-же! звісно, що зрадієш.

— Піду, кажу, Явдоху, і розкажу своїй Ганні нехай лишень тепер чепуриться, кабана годує частіш йому їсти виносе, щоб гладкий був. Як тільки прийде звістка, зараз заколемо кабана, напечемо ковбас, зберемо усіх родичів, сусідів до себе на могорич. Та тільки що порівнялися з Хролевим городом, як ось і він сам, кривий Омелько Хроль. Ви-ж його либонь пам'ятаєте,—отам кручею його хата з новим димарем. Він, бачите, недавно став кривий, йому позаторік поламало ногу,—повертав сам якось вітряка, а вітер як схопивсь, він не задержав вітряка, не постерігся і ногу покалічив.

Зустрівся, кажу, ото-ж з нами старий Хроль поздоровкався, та й пита.—Відкіль це ви? чого так радієте?—Еге, кажу, дідусю, раділи-б і ви

Оце були ми в того пана хавромантія, чули?—Чув; ну що-ж він вам такого радісного сказав?—Е, кажу, як він мене порадив! Я наче, дідусю, меду наїлася, то так з ним набалакалась. Сказав він мені, що скоро гапонець буде просити на замирення і що зять мій повернеться скоро, живий, не покалічений.

— Брехня, каже Хроль, я чув друге. Гапонець уже, кажуть, просив миру, так наш царь не хоче. Чутка йде он яка. У губернії десь в газетах прописано так. Оце, кажуть, недавно, на весні, був у нашого царя з'їзд усіх царів, і німецьких, і турецьких, і агличанських, були усі, які є на світі; і гапонський царь теж таки приїхав до нашого царя. От посходились вони всі у-вечері, посідали на стільці й почали гомоніти. Про що вже вони гомоніли—не докажу; тільки царь гапонський сидить, мовчить, все міркує собі; слухав, слухав, а далі як схопився, та й каже нашому цареві:—Давай, Руский Царю, мириться, годі вже воювати; багато, мовляв, людей полягло, і ваших, і наших. А наш Царь підводиться й одказує йому:—Я ще, каже, не воював, а тільки оборонявся; пострівайте, ми військо стягнем, от тоді попробуем. Мої, каже, прадіди, діди ніколи ще не подавались і я ніколи в світі не поступлюсь. Як почув се Царь гапонський, як підскаче, розсердився, аж пополотнів, як схопе стілець, на котрім сидів, як ударе об діл, так він і розскочився на шматки! А наш Царь з-опалу як гукне собі: Що ти, каже, робиш, на що б'єш чуже добро—стільці? Ти знаєш, скільки воно коштує, заплати мені за нього двадцять п'ять тисяч! Царь Гапонський аж посатанів: очі йому зовсім до потилиці повернуло, а вони у нього й так косі, як у зайця. Виняв з гаманця двадцять п'ять тисяч, кинув на стіл і вискочив, як не самовитий, і прощай не сказав,—на залізницю, та й гайда до дому. Он як! Он що пишуть! А ти, дурна, зятя сподіваєшся. Кажуть, він, косий заїць, тепер стяга людей у себе з усієї землі, і старого й малого, як там кажуть; вони такі проклятуці, що як на що підеться, так і баби їх підуть воювать, аби показати нашому Цареві, що вони нас не бояться; не дурно-ж от тепер затребувано й запасних! Та куди їм грішним до нас? Пострівайте, ось як стягнемо все військо, як засмалимо з гармат,—аж пір'я з їх, азятів, полетить... А ти хавромантію повірила? ще, каже, зятя пождеш...

Як почули ж ми оце з Явдохю од того Хроля, то так мене за серце й вхопило.. А далі й думаю собі: не вже-ж таки у нашого Царя не має такого хавромантія, щоб він йому усю правду сказав? Не потурай, кажу, Явдохю, на те, що той кривий,старий Хроль верзе,—він же неписьменний, що він там таке пятака! Чув десь сон сірої кобили й нам плете. Та їй же Богу! Тож таки пан хавромантій, аж із самої губернії, йому видніше, а Хроль що? Гавка, як та собака... А ти, Явдохко,

кажу, не потурай, біжи раненько до хавромантія, та ще ти його почитай; як, мовляв, і тобі скаже, та й так угада, як мені, то тоді ти, сестричко, заплую сміло очі тому Хролеві.

Ото так ми з Явдохю побалакали, пораялись і розійшлись.Коли це на другий день раненько прібіга до мене Явдохю, захекалась, ледве дух одводе.—Чого се ти?—кажу.—От так, каже, галочко, послухала, а хавромантія і в вічі не бачила! Як се так?—питаю.—Отак ластівочко, ще у досвіта, тільки на світ стало благословитись, повезли соцький з урядником хавромантія до станового! Кума Блошиха бачила,—саме корову до череди одганяла: та тільки, каже, стала спускатися в Собачу Балку, як ось його везуть! Ох, бідна-ж моя голівонька, не довелось і побачити!

— Ну, слава ж тобі Господеві, хоч я сподобилась і чути й бачити хавромантія!...

Катеринослав.

Титяна Сулима.

Дума

То не сонечко
Засмутилося
Та за хмароньки
Закотилося;
Не билинонька
Коливається,
До землі-трави
Нахиляється.—
То з родиною
Безталанною.
З батьком-ненею
Син прощається:
«Та прости мені,
Рідний батечку,
Рідний батечку—
Ясний місяцю!
Та прости мені,
Рідна матінко,
Рідна матінко—
Ясне сонечко!
Я візьму свою
Журбу лютую.
Утоплю її
В своїх слізеньках
І піду од вас
Та світ за-очі,
Сиротиною

Безталанною;
 Та найду собі
 В полі милую,
 Що блука сама
 Та опів-ночи.
 Ой та милая
 Воля-вольная,
 Молодецькая.
 Я найду її,
 Покохаюся
 Та в дібровонці
 Повінчаюся.
 Будуть соколи
 Та боярами,
 А світилками
 Ніжні горлиці,
 Місяць ясененький
 Буде батечком,
 Темна ніченька
 Буде ненею;
 Заспіва міні
 Вітер буйненький.
 А дібровонька
 Розважатиме...
 Ой у скелях ми
 Та оселимось,
 Де бурчак співа
 Вільну пісеньку;
 І тоді скажу
 Своїй воленці,
 Прехорошій
 Та дружиноньці:
 Ти, дружинонько
 Моя вірна,
 Не покинь мене
 Одинокого,
 Безталанного
 Сиротинионьку, —
 Бо люблю тебе
 Краще сонечка,
 Краще батечка.
 Більше матінки!..
 І родинонька
 Засмутилася,
 І палка сльоза
 Покотилася!..

П. Гай.

✓ Доля переселенців.

Ще за весни по газетах якось була промайнула коротенька звістка про тяжке становище, що перебувають переселенці, покіль доберуться на Сибір, до тих вільних земель, що про їх у нас по селах розказується так багато неправдивого, та що про їх всі гадають. Мені трапилось стрінутись з салдатом, що служив в Усурійському краї, і випитати од його про долю наших переселенців.

— Я служив у Нікольську Усурійським, — розказував мені цей москаль, Максим Корнійчук, — багато бачив переселенців і добре придивився до їх житки. Але я більше бачив їх тоді, як вони приїзжали до нас; бачити їх житку по селах, де вони вже оселились, мені теж доводилось, але мало.

— Собача житка у їх, — казав Максим. — Пруть їх на той зелений клин у товарних вагонах, як скотину, і набивають їх туди мов оселедців в бочку. Тіснота та грязь в цих вагонах страшенні. На великих станціях завше приходиться їм чекати по днів три-шоти своєї черги і частенько ночувати в Божій хаті — на дворі, під дощем, поки їм дадуть вагонів для житки...

— А чи скоро дають землю переселенцям, як вони поприїзжають? — спитався я у Максима.

— Де там скоро, — одповів той. — Там не поспішають. Часто буває, що так намордується чоловік за дорогу — а їде він сюди два-три місяці — що потім і світу Божому не рад. От, як приїзжають переселенці на нашу станцію, Нікольск, то зупиняються, мов цигани, у шатрах, що розбило їм начальство за півтори версти од станції. Трудно вам розказати, що то за шатра і в якому становищі опиняються переселенці. В шатрах цих не солома, а просто гній, сморід страшений і людей в кожному шатрі стільки, що й сісти нема де. Що вже на бурях у нас на Україні куріні брудні, а й то далеко кращі за переселенчеські шатра... Як зайдеш коли до переселенців, то аж противно дивитись на їх: обідрані, а то й просто голі діти кавчать у барлозі, мов поросята, та й самі дорослі і на людей не схожі: чорні, змарнілі та худі, неначе з того світу повставали, так що навіть соромно буває їм признатись до їх і назвати їх земляками... А нужі — вибачайте — куди не глянеш, скрізь повно: і по шатрі лазять, і дітей їдять, і у дорослих хоч на мірку продавай... Добре ще, що тут річка протікає, то переселенці по цілих днях і бовтаються в ній і хоч трохи обмиваються. А там, де їм нема де вимитись, вони обростають грязею, мов звірюка шкурою... Частенько в шатрах чути спів та танці, — то гуляють з дівчатами салдати, що йдуть сюди „побаловаться“ з „хохлушками“...

— Що ж роблять тут переселенці? — спитав я оповідача.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
 URBANA-CHAMPAIGN

— Що ж роблять?—Чекають, поки їм назначать ту землю. Але довго приходиться їм чекати. І здебільшого, поки селянин забереться в цей край, то розтратить всі свої злиденні грошенята і йому приходиться дуже скрутно пробиватись в чужій стороні без копійки в кишені. Доходить діло до того, що переселенці ходять з дітьми просити хліба Христа ради,—просять на станціях, в городі, сила їх заходить до нас, в казарми, де хліб не купований, і саддати, жалюючи їх, діляться з ними своїми порціями...

— Частіш всього,—казав далі Максим,—переселенці не видержують такої собачої житки, і влянуть той час, коли вони виїхали з дому. клянуть людей, що підбили їх їхати, шукати вітру в далекій стороні. Та й справді, бідному селянинові, що приїде на Сибір, хоч лягай та вмирай: все там дороге, не по нашому, і хоч переселенець і одержить кавалок землі то все одно він з нею нічого не вдіє, бо треба багато грошей, щоб обзавестись хазайством.

— Алеж казна помагає переселенцям,—сказав я оповідачу.

— Помагати то вона помагає, але, як то кажуть, доки сонце зійде, роса очі виїсть. Поки переселенець дочекається тієї допомоги, то багато часу пройде. Та й допомоги тієї, як кіт наплакав, все одно на неї не розживешся. Через це переселенці, як попризжають та розізнають все докладно, тільки й гадають, як би повернутись додому... Але не легко це зробити, бо дома вони завше спродуються і вертатись їм нема до чого та й нема за що. Через це вони здебільшого шукають собі якої небуть роботи в Нікольську і по інших місцях, щоб заробити на проїзд додому. Роботи там є скрізь доволі, але останніми часами самі переселенці дуже позбивали ціну. Та ще оті китайці перебивають, роблять, як воли, за саму невеличку плату.

— А хто збиває переселенців їхати в Сибір, питали ви їх?

— Читався, розказують всяко. Одні казали, що збив їх земський начальник,—читав на сході якусь бумагу про переселення. Він казав, що начальство буде помагати переселенцям і дасть їм гарної землі; вони йому й повірили, хоч де хто й розказував їм щирі правду про переселення. А то де-яких збили ходаки. Бачте, як у кого є гроші, то йому і тут гарно живеться, і коли ходак заможний, то він сам перебирається на Сибір і тягне за собою все село.

— А з яких губерній більше всього їдуть?

— Та все наші, українці,—одповів Максим. Все були чернігівці та кияне і небагато полтавців; з киян більше всього з повітів Сквирського та Таращанського. Кацапів сливе що й нема, тільки є їх на роботі доволі. Сміються вони завше над нашими. „Хахли безмозгли, разві не знали, куди їдете?“ кажуть вони, як що переселенці почнуть сваржиться на свою гірку долю.

— Та й справді,—по мовчанці казав далі Максим:—їхати на Сибір вже нема чого навіть і багатому. Кращі землі вже давно позаймані попередніми переселенцями,—і тим живеться наче б то й нічого; тепер залишилась земля дуже негарна: одні сопки, гори та ліси, особливо каміню багато, через те ця земля мало здатна до хліборобства. Аж страх дивитись на переселенців, які вони нещасні та засмучені, коли розізнають правду про переселення, розізнають за 8000 верстов од свого рідного краю... І скільки буває сліз, особливо жіночих, скільки нарікань, скільки прокльонів—невісно кому...

— І на всіх станціях, де зупиняються переселенці, становище одно,—кінчав розказувати Максим.—Що я бачив на станції Нікольськ, те саме я бачив і на станціях Манчжурія, Челябінськ і інших. Скрізь грязь, переселенці обідрані гірше старця, скрізь вони нарікають на свою гірку долю, що занесла їх здихати в далекий, нерідний й неприємний їм край. Скрізь я чув одне їх бажання, одну їх молитву—щоб Господь допоміг їм вернутись до рідного краю, щоб побачити своє рідне село.

— Отак то живуть наші переселенці,—закінчив Максим.—Мені приходиться частенько розказувати селянам те, що я вам розказав, але вірять розказу тільки ті, котрі не збираються переселятись. А ті, що задумали виїхати на Сибір і там шукати собі кращої долі, уперто стоять на своєму, їх нічим не розрадиш. Схаменуться вони, та буде вже пізно.

Іван Огієнко.

„Троє.“

(Нарис з галицького життя).

Вони читали далі:

„На простих саях зроблено підвиснення, оббите темними коверцями, замаяне смерековими луками з хрестиками. Домовина прикрита синьо-жовтими (народні барви) покривалами; посередині неї вінець з цвітів, а над головою—мученичий терновий. Сані тягнуть четверо коней, прибраних синьо-жовтими скиндячками, а на конях їдуть хлопці, однаково одіті в білі шапки й гарні сіраки та перепоясані народними лентами.

„Веде свого провідника в далеку дорогу хлопська почесна сторожа в гарних сіраках і кучах. На чотирох рогах несуть народні прапори, а по боках по троє селян, перев'язаних лентами. На переді походу йде селянин з хрестом і процесія, а за ними п'ять священників. За домовиною в першій ряді брат покійного, вдова і сестра жальбиця, що й свою грудь наставляла на жандармські штики, а за ними непроглядні народні маси, заступники соток доокружних сел.

„І як зблизився похід до місця убійства — плач і крик затряс народом, як буря. „Тут, тут зарізали!“
...На сім місці читання урвалося, мов би хто перервав нитку...

Серед грюх була тиша. Безсмысленість злочину, жорстокість умовин життя, що можуть допроваджувати до таких випадків, однаково придала всіх. Молоді голови похилилися... Чи крикнути, чи заплакати?..

А каварня гула своїми брудно-буденними шумами; чад цигар, папірос стояв сизою хмарою, і в ній мов повисали, не дорвавшись до стелі, всі голоси. Деся в кутку, невидима, обкутана димом, сумно заграла оркестра, і розбитий, понівечений тенор затаг якийсь романс.

Троє мовчали...

Вирвалося зітхання, і той голос, що читав, прошепотів:

— Боже мій... Чіє прокляття звязало нас одвіку з снм народом!..

(Кінець.)

Георгій Хвильський.

Українське слово й мистецтво.

♦♦ До збудування пам'ятника Шевченкові. Петербургські художники Беклемішев, Бровар, Крижицький, Мікешін, Репін та інші, коли довідались, що полтавська губерська земська управа збирає жертви на збудування пам'ятника Шевченкові, надумали скласти — „Общество почитателей памяти поэта і художника Т. Шевченка“. Це товариство даватиме грошову й мистецьку допомогу при збудуванні пам'ятника, та вживатиме й інших способів для ушанування пам'яті поета-художника, наприклад видаватиме малюнки до творів Шевченка. Коли буде зложено статут цього товариства і коли само товариство буде розрішене, то тоді буде оповіщено, на яких умовах вступати в члени Товариства і т. и.

♦♦ Історичні пісні українського народу. Впорядкував Мирослав Січинський. Львів, 1908 р. Ціна 8 сотиків. Сю книжку видала Львівська українська академічна молодь, своїм накладом. Збірка містить в собі 25 історичних пісень з козацьких часів. Працював над впорядкуванням тієї збірки Мирослав Січинський, в остатні тижні свого життя на волі. Ціна книжки, 8 сотиків, (4 копійки), при двох аркушах друку, — надзвичайно дешева. Вартість же цієї збірки народних історичних творів для кожної бібліотеки — велика. Висилається найменше 10 примірників. Адрес для спровадження собі цієї книжки такий: Львів, ул. Кохановського, 1. Д. Академічна Громада.

♦♦ Нове видавництво. В Києві заснувалось нове видавництво „Шлях“; воно має на меті видати цілий ряд книжок по соціологічних питаннях.

В найближчій часі се видавництво випускає в світ: **„Ввесь світ в українській справі“**. (Голос світової преси про львівський атентат). Разом з тим готуються до друку й вийдуть з початку цього літа такі книжки:

1) **„Комуністичний Маніфест“ К. Маркса і Ф. Енгельса**. Новий переклад з німецької мови, перевірений з французьким і німецьким оригіналами. З додатком передмов авторів і нового твору К. Каутського.

2) **Луї Де Брукед** — „Партія професіональн. спілки“, з додатком міжнародної анкети в цій справі.

На чолі видавництва „Шлях“ буде Левко Юркевич.

♦♦ Гумористичне видання „Хрін“. На Великдень, з першим випуском листка під назвою „Хрін“, — уявилося в Києві ще одно видавництво; редакційний комітет його складається з двох письменників, між ними відомий Олекса Коваленко. У малому пів-аркуші цього першого випуску — зміст ріденький і слабкий, малюнки не цікаві. Гумористичну символіку редакція прибрала не дуже показну: як звісно, на Великдень уявляється з корінцем хрину в зубах — менша або більша „безрога“; редакційний же комітет почина свою передмовку до першого випуску словами — „Ось ми й з хрином! значить, Христос Воскрес“; на тім місці, де мало бути написано — перший номер, стоять слова — „перший корінець“... Коли взагалі гумор цього видання має бути наслідуюнням кувікання, то не багато прихильників придбає воно собі.

♦♦ Нова збірка композицій М. Лисенка, — на слова різних українських письменників, Старицького, Франка й інших, — готова до друку. Вийде в Києві.

Ј Спомин про першу Українську трупу.

В календарі, видання товариства київської „Просвіти“, в замітці про ювілей шановного Марка Лукича Кропивницького, де ведеться річ про першу Українську трупу, трапилась помилка. Я познайомився з М. Кропивницьким, здається, в 1878—79 р. в Кременчуці: він служив тоді в руській трупі Лавровської, (грав він драматичних резоньорів), а кілька років перед тим М. Кропивницький однієї зім сам держав у Кременчуці руську трупу (здається драму і оперетку); у нього служила сестра Тобілевичів, д. Садовська, — потім вона грала і український трупі і була чудова артистка-українка, але не в тім річ. Коли я надумав зняти у Кременчуці театр, (чи здається вже зняв), то поїхав у Лисаветград до М. Кропивницького і запро

говував йому пристати до мене в спілку і зібрати трупай; М. Кропивницький не згодився. Чим він не згодився—я довідався вже не скоро, та про те не варт тепер згадувати). В 1880—81 р. я зібрав трупу сам. Хоч перший рік (сезон) мене була руська трупа, але, як кажуть, у мене була вовча думка, і потроху я готовився до чогось іншого: я пошив українські жупани, то що (увесь гарбероб як слід для Української трупи, були навіть жіночі кунтуші і байбаракі). Перший раз я спробував і поставив Український водевіль Москаль Чарівник, далі Кум Мірошник, Бувалящину. Побачивши, що і ці маленькі пьєски дуже до вподоби публіці, я почав міркувати де-б його добути співучу артистку і ще де кого. Трохи згодом я одібрав листа від української артистки Лютомської (кілька станцій за Єлисаветградом). Не відкладаючи, я зараз до них і поїхав. Там я спіткнувся на Лютомської, ще її брата Чернова, і жінку його, Алексієву. Я зараз умовився з ними і забрав з собою. З ними я вже ставив: Наталку Полтавку Сватання на Гончарівці, Назар Стодоля, За Немань і т. д. обох Шельменків і Щиру любов. Трупа Українська першого року була: жінки—Лютомська, Лавровська, Алексієва, Крамаренко, Олексенко і кілька інших; чоловіки. Борисов (кращого Назара, окрім М. Кропивницького, я не бачив), Крамаренко, Дунаєв, Погодин, Чернов, Кравченко, Дружинін і я, Ашкарєнко, де-хто ще на маленькі ролі; гарний автаторський хор парубочий і дівочий під орудою Брайловського. Збираючи вже трупу на другий рік (сезон) 1881—82 р. я звернув увагу, щоб здебільшого було артистів, котрі знають українську мову: жінки—Попова-Грозна, Тімаєва, Жарова, Крамаренко, Байченко, Волкова (по совіту М. Кропивницького, 1-а й 2-а Павлови і другі; чоловіки: Викторів, Крамаренко, Білоконь, Крамаренко 2-й, Ревенко, Дружинін, Дяченко, Кравченко, Ашкарєнко, і інші; діржор Козак. Хто був не пригадаю; давня річ. Після кількох спектаклів, прийшов до мене за лаштунки Поліціймейстер Філонов, і сказав, що він одібрав листа від Дірка Кропивницького, де він просе побалакати з новою відносно його служби у мене. Ковешню, я змився з дорогою душею і через кілька днів М. Кропивницький уже приїхав до мене і підписав мені, як артиста і режисора, до 11-го Лютого 82 р. по 250 карбованців у місяць. Як тільки з'явився артиста Викторів, що приїде Кропивницький, туж ніч, не упередивши мене, поїхав у Харків. Коли у мене не стало потрібного артиста, М. Кропивницький забалакав зо мною про М. Садовського і по моїй просьбі він написав йому; Садовський приїхав і умовився зо мною по 80 карбованців, теж до посту. Спектаклі пішли дуже гарно. Ставили так: в „Гаркуші“ Сотничу—Попова, сепі—Бойченко, ключницю—Тімаєва, Гаркушу—Кропивницький, сотника-Бутуза—Ашкарєнко, Хо-

рунжого—Садовський, купця і Бебеха—Крамаренко і Дружинін; „Сватання на Гончарівці“: Ульяну—Попова, Одарку—Тімаєва, Стецька—Кропивницький, Прокопа—Ашкарєнко, Олексія Садовський, Скорика—Крамаренко і т. д. Коли се знову заборонили українські спектаклі. Тоді, порадившись з Кропивницьким, я послав телеграму Лоріс-Мелікову до Петербургу і швидко одібрав дозвіл. У перших днях Студня 1881 р., знов таки порадившись з М. Кропивницьким, я поїхав у Харків і зняв на п'ять спектаклів у антрепренера Медвєдєва драматичний театр Дюкова і 16 студня вже грали в Харкові; першим спектаклем ставили Гаркушу, Бувалящину й руський водевіль. В першій спектаклі були вже записані сливе всі білети на останні 4 спектаклі. По скінченні умовлених 5 спектаклів, Харківці почали дуже цохати і ми осталися ще на два спектаклі: шостим спектаклем я поставив своїм бенефісом удруге Сватання на Гончарівці, а сьомим і останнім, 22 Студня, в бенефіс М. Кропивницького, перший раз його твору—„Дай серцю волю, заведе в неволю“.

Граючи в Харкові, я записувався з антрепренером Иваненком, котрий умовлявся зо мною, щоб приїхати до його у Київ з трупою на останній місяць до посту (з 10 Січня по 10 Лютого). Тим часом грав я Різдвині Святки у Кременчуці, а останній місяць до посту у Києві, куди М. Кропивницький і Садовський поїхали трохи раніш, а я з рештою трупи приїхав по одібранні листа від Кропивницького і Иваненка 8 Січня, а грати почали 10-го. По скінченні сезону, здається у вівторок на першій тижні посту, я повернувся до Кременчуку, де ждав мене хворий батько. З першого Травня по п'ятнадцяте Червня того ж таки року, ми всі (колишня моя трупа) зібралися знову і грали у Харкові в драматичній театрі: нас запрохав пан Пальчинський, але з кожним з нас він мав умову окремо. Того-ж таки літа, з 1-го Липня, я зібрав невелику Українську трупу для „Баварії“ у Харкові і знову з'явився до Генерал-Губернатора Грейсера і відібрав дозвіл на щоденні Українські спектаклі. На п'ять гастролів приїздили до нас Кропивницький і Садовський. На зіму ж того-ж таки року зібрав Українську трупу М. П. Старицький (але запевнить не можу). Потім, здається в 1885 році, я ще раз їздив грати у Саратов, де був і режисором. (Убрання для всієї трупи брав свої). Більше я вже ні куди не їздив грати окрім у Харкові; у трупі Деркача, де були Манько і Боярська, я ставив у перше свою п'єсу „Рідна мати гірша мачухи“. Живучи у Кременчуці, я дуже часто ставив з аматерами Українські спектаклі. Залишивши грати в справжніх трупах, я написав кілька п'єс,—„Царичини Черевички“, „Рідна мати гірша мачухи“, „Старовина, або криваві поминки“, („Тарас Бульба“), „Маруся“, „Сградниця“, „Оказія з Сотником Яремою“; а це не

дуже давно написав у купі з Тогобочним: «Кого судити?» „За веселе життя“ і „Черниця“. В виданні „Київська Старина“ прямо сказано, що перша Українська трупа була моя. У „Коріфеях“ Української трупи 1901 р. теж саме сказано. Нарешті в календарі „Просвіти“, в ювілей Садовського, написано, що М. Садовський пристав 1881 р. до трупи Ашкаренка, а він, Садовський, приїхав до мене по листу М. Кропивницького; раніш я про це вже писав. Написано в Календарі „Просвіта“: „Одержавши тільки вже року 1881 дозвіл на Українські вистави, Кропивницький у Харкові набрав свою трупу“ і т. и.; се велика помилка. В цей час як-раз моя перша трупа була і дозвіл одібрав я, а телеграму Лор. Мелікову ми скомпонували з Кропивницьким, як я і писав з початку моєї замітки. Нарешті лист М. Кропивницького до мене від 11-го Січня, сього року може служити посвідченням моєї замітки; в листі він писав міні, чи не зостався у мене „зразок телеграми, що ми посилали Лоріс-Мелікову“.

1908 року 15 Квітня.

Григорій Ашкаренко.

Даючи місце замітці д-я Ашкаренка, думаємо, що правда на його боці. Безперечно, в календарі „Просвіти“—помилка: українська трупа Ашкаренка була *перше*, ніж трупа Кропивницького. Добре пам'ятаємо, що коли Кропивницький перший раз виступив у Києві, в 1882-му році, то грав він у „трупі Ашкаренка“, що прилучилася до трупи Іваненка. Так тоді писалося і в газетах. Потім, у 1883-му р., заснував велику українську трупу М. Старицький; лише після цього, М. Кропивницький, несподівано покинувши трупу М. Старицького, заснував свою.

О. Пчілка.

Лист через редакцію До братів селян.

Читаючи Рідний Край, ми, селяне Хутора Мелникового, Валківського повіту, Харківської губернії, прочитали, що добрі люди збираються увіковічити пам'ять нашого дорогого батька, Кобзаря Т. Гр. Шевченка, і збирають на це гроші. То й з нас де-кілька чоловік, зібравшись і послали на це святе діло хто 10, хто 15—20 копійок. Зібрали і послали в редакцію „Рідного Краю“ для одсилки в той Комитет, що приймає пожертвування на збудування пам'ятника Т. Гр. Шевченкові.

Ми знаєм, що це ми послали дуже малу частину для такого великого діла, але ми думаем, що хоч-би десята доля селян-українців послала-б по такій часточці, то можна-б збудувати гарний пам'ятник Т. Гр. Тепер-же ми цим письмом просимо усіх селян, що читають і слухають „Рідний Край“, збирайте, у кого яка спроможність,—хто 10 коп., хто 15 к. і посилайте на це святе діло, у кого в грудіх є українська душа і кому дорогий Український Кобзарь, Т. Гр. Він так некулувався за нашою бідною Вкраїною і заповідав і нам не остав-

ляти її в лихі часи сиротою. Як дамо й ми хоч по маленькій частині, то знатимем, що і наша кирпичина лежить в пам'яткові нашого незабутнього Кобзаря, Т. Гр. Шевченка.

Селяне Хутора Мелникового, Валківського повіту, Харьк. губ.

31-го Березня, 1908 року.

На пам'ятник Т. Шевченкові.

Од А. Губського 40 к.

Через Губського селяне хутора Мельникового, Валківського повіту, Харківської губернії, прислали:

В. И. Губський	15 к.
В. Ф. Губський	15 к.
М. С. Мельник	15 к.
М. А. Бобро	10 к.
Хр. Гр. Бобро	10 к.
Я. Аг. Байрачний	10 к.
Г. Н. Харченко	20 к.
Я. И. Папуга	15 к.

Всього 1 карб. 50 к.

ДОПИСИ.

Україна в столиці.

Петербург. Як звісно, в Петербурзі є багато українців,—починаючи від майстрових, візників і кінчаючи високими сановниками. Єсть між ними багато таких, що „свою рідну Україну на віки забули“; але не всі наші люди забувають, що вони українці; багацько хто з них хоч раз на рік бажає згадати рідну країну і побачити хоч тівь її. Таким особливим часом являються Шевченківські дні. Що-року в Петерб. неодмінно справляються Кобзареві „роковини“—і приваблюють вони силу народу.

Програма сих вечерів складається з відчиту, співів, декламацій,—як і на Україні. Але одна прикмета з-давних давен завелася іменню для петербургських Шевченкових роковин—се танці і чудний вибір номерів співу. Танці—бувають обов'язково і при тим танці—несамовиті! Упорядчики роковин казали завжди, що танці треба ставити в програму вечера „для збору“. Вечір Шевченковий завжди лагодило „товариство імени Шевченка“ з добродійною метою; отже малося на меті придбати з вечора як найбільший грошовий дохід; отож і говорилося: як не буде на вечері танців, то прийде тільки невеликий гурток щирих прихильників пам'яті Кобзаря, а „широка публіка“ не прийде—і збору буде мало... Дарма де-хто доказував, що пер

ше всього треба мати на увазі *утанування пам'яті Кобзареві*,—а танці сьому перечать; все таки завжди брала гору думка про матеріальний бік справи—і танці відбувались... Та ще які танці! Можна сказати, що в цілому Петербурзі, ні на одних вечорницях не танцювано з таким запалом, як на поминальному Шевченковому вечері! гопака що-року такого садили, що аж куріло! Танцювали й щирі українці та українки, танцювала й „широка публіка“, що прибувала на Шевченків вечер справді широким потоком; вона казала: „у малоросов так просто, непринуждівно“!...

Однак останніми роками, при обміркованню програми роковин, протести проти танців вставали все більше. І от, сього року, коли в Петербурзі захожувався відбувати Кобзареві роковини—український клуб, (щді зветься «Українська Громада»), то було зважено, що можна й „капітал приобрісти й цноту оберегти“: нехай, мовляв, «Громада» зробить два свята:—одно „для грошей“ і для „широкої публіки“, а друге „для чести“, для вшанування пам'яті Кобзаря—поважною, ідейною програмою.

Отож перше свято було—так названий „Сорочинський ярмарок“. Там був всякий „ярмарковий“ крам, у тій гарній світлиці, в роскішних наметах; продавано і всякі наїдки й напінки, такі, що й не снились сорочинським крамарям, та сластеньницям з квасниками—у їх дірливих ятках з ряжен!... Правда, на тому „ярмарку“ був і крам з України: миски, рушники то-що; була й справжня українська їда: із самісінької Полтави було привезено для того ярмарку 5 пудів сала і три пуди ковбас, „малоросійських“,—і все те було розпродано до шматочка.

Отже дано було гостям змогу і танцювати,—до-схочу! Грала музики «троїсті» і всякі,—танцюй що хоч і як хоч!... Так було на сьому українському ярмарку.

Танцювали гості страшенно і грошей принесли не мало;—хоч з тими грошима вийшло для „Громади“ як у тій казці, що «по борозі текло, та в рот не попало»,—бо хоть дохід з білетів, та з торгу на ярмарку був великий, але й урядження всього того свята, разом з крамом то-що, коштувало так багато, що сливе ніякого лишку не було.—Ну, та як би там не вийшло, а втіхи було багато. Вже така Україна „сорочинська“ була, що можна було українцям на тій забаві розігріти собі серце в холодному Петербурзі!

Здавалось би й танцями українськими можна було вже задовольнитися на тому першому святі.—Так отже ні: вийшло, що й роковини Шевченка, вряжені „Українською громадою“, не були святом поважним, ідейним, бо такі були й на сьому вечері—танці, була й у артистичній його програмі—„ярмаркова“ балаганщина.

Щоб не затягати допису тепер, подам розповідь про роковини на друге число Рідного Краю.

Миколаїв (Херсонщина). 22 Березня відбулось загальне зібрання нашого Просвітнього товариства. Присутніх членів було більше половини. Збори відкрив голова товариства д. Аркас. Після виборів голови і писаря зібрання, було прочитано—справоздання товариства за минулий 1907 рік, де меж иншим було сказано, що Просвітою улаштовано на протязі року: два великих вечора за для широкого громадянства і більше 20 семейових вечорів; на чистий прибуток з них удержувалося помешкання і здобувався инвентарь,—коштовність його сягає до 2000 кар.; а также утримувались три стипендії в місцевій Середне-Механіко-Техн. школі за для учнів українців. Sprawozdanie було зібранням сливе одностайно затверджено. Потім був прочитаний обрахунок на 1908 р., в йому була показана трата на школу, що Т-во має завести, і на фонд позичково-допомогательної каси безробітним членам; над цими двома тратами зібрання розпочало дебати; і на останку трати таки були затвержені, але з оговоркою, що школа повинна бути національна, а фонд збільшений ще на 50 кар. Було підняте питання збільшити сумму за для стипендій, але більшістю голосів відкинута; бо невідомо, які прибутки буде мати Т-во в 1908 р.; в останнім обрахунку був затверджений. Після того тягли жеребки члени Ради Товариства і почались вибори членів ревізійної комісії і кандидатів до них. Обраними виявились в члени Ради: д. д., Литвин, Дейнека і Кузнецов, і кандидатами: д. д. Заполенко і Аркас II. В члени ревізійної комісії обраними виявились: д. д. Караваев, Приходько і Левадний, кандидатами: д-ка Дейнекова і д-й Блоха. Последнім було питання, щоб з чистого прибутку від вечорів і вистав, улаштованих Просвітою, відчислити 5% на пам'ятник Шевченкові, починаючи з цього року і до 1914 р. Се, після де яких дебатів, і було ухвалено. Скінчивши все, зібрання в 4 год. дня було закрыто. Переглядаючи діяльність нашого просвітнього Товариства за 1907 рік., можна помітити, що воно зробило доволі. Беручи на увагу теперешні політичні обставини, недостачу свідомої інтелігенції, глупизне, а то і просто вороже відношення руского поступового громадянства до нашого національного руху, щді можна було зробити?! Так-що на нашу думку і те, що зроблено Просвітою, має велику вагу і всі працівники, що тим чи иншим допомагали нашій рідній справі, заслуговують подяки і ненька Україна їх не забуде. Щастя-ж Вам Боже, панове просвітяне в вашій тихій і не видній, але корисній праці! 30 березня Просвіта у своїм помешканні ставила оп. „Запорожець за Дунаєм“ власними силами. Вечір пройшов з успіхом.

Недоля.

Листування Редакції:

В г. Тобольск. Мик. Нов—му. Буде надруковано все.

В г. П. Стаднікову. Сими днями вислаємо.

В г. Дортат, В. К—му. „Сторінка“ (спомини про М. С.) буде надрукована.

В г. П—ву, Мартосу. Де-що будемо містити.

В г. М—в Трохимові Ф. Ваші вірші до друку не годяться.

В г. Києві. П. М—кевичу. „Сон“ і наші вірші будуть швидко надруковані. Про конторські справи краще—особисто.

О П О В І С Т К И.

Приймається передплата на рік 1908 на українську політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

яка виходить в Києві щодня, окрім понеділків і днів після свят, Напрямок газети не партійний демократично-поступовий.

РОКОВІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:
Т. Шевченка „КОВЗАРЬ“.

останнього нового повного видання під редакцією В. Доманицького
Ціна РАДИ з приставкою і пересилкою в Росії:

на рік.	на 11 м.	на 10 м.	на 9 м.	на 8 м.	на 7 м.	на 6 м.	на 5 м.	на 4 м.	на 3 м.	на 2 м.	на 1 м.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.35	65

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп. на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул. д. 6., біля Золотих Воріт. Телефон 1458.

Редактор М. Павловський. Видавець Є. Чиналенко

ВИДАВНИЦТВО

„УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ“

Вийшла нова книжка, № 11.

М. Загірня.

Який був лад в Афинській державі.

Ціна 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Видавництво „Український Учитель“.

Нова книжка для дітей

„С В І Т Л О“

ілюстрований літературний збірник для дітей

Зредагував і уложив Гр. Шерстюк.

Ціна 35 к. на кращім папері 60 к.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і К. В.-Владимірська ул., 31.

Приймається підписка на 1908 рік на щотижневу газету

„С Л О В О“

„СЛОВО“ призначено для українських городських і сільських робітників. Через це „СЛОВО“ особливу увагу звертатиме на прояви *робітничого руху* на всім світі і особливо на Україні.

Обстоюючи справедливі національні домагання українського народу, „СЛОВО“ не меншу увагу звертатиме на потреби і прояви *національного життя* українського народу Галицької, Угорської і особливо Російської України.

Редакція і співробітники zostаються тіж самі. Підписна ціна з пересилкою і доставкою: в Росії на 1 рік—3 рублі, на 1 місяць—30 к., одне число 5 к. за границею на 1 рік—5 р.: на 1 місяць—50 к., Адрес редакції і контори: Київ Большая Владимирская № 76.

Підписка приймається і в книгарні „України“ Безаків. 8
Редактор С. Петлюра. Видавниця О. Корольова.

Приймається передплата на 1908 р. на „Літературно - Науковий Вістник“

одинадцятий рік видання.

український місячник літератури, науки і громадського життя Виходить в двох виданнях: київським і львівським в збільшених розмірах, книжками по 12—15 аркушів друку.

Редакція і головна контора: у Києві, Прорізна 20, кв 3

Передплата на видання київське р. 1908:

на рік 8 руб.; для незаможних учнів, студентів, низших

В И Й Ш Л А Н О В А К Н И Ж К А

М. Н. Богданов.

Як іде життя в світі

Переклав Юр. Сірий.

Ціна 6 коп.

Склад видання в книгарні Л. Н. Вістника, Прорізна, 20.

Оповідання О Пчілки

Випуск 1-ий.

(„Забавний вечір“, „Чад“. Маскарад“).

Ціна 20 коп. Продається в усіх українських книгарнях.

Редакторка-видавниця О. Косач (Олена Пчілка).